

Povezanost razvoda roditelja i nekih indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi

Ščepanović, Nensi

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:644728>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**NENSI ŠČEPANOVIĆ
DIPLOMSKI RAD**

**POVEZANOST RAZVODA RODITELJA
I NEKIH INDIKATORA PSIHOLOŠKOG
DOBROSTANJA U ODRASLOJ DOBI**

Zagreb, listopad, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb/ Petrinja/Čakovec)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Nensi Ščepanović

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Povezanost razvoda roditelja i nekih
indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi

MENTOR: prof. dr. sc. Tajana Ljubin Golub

Zagreb, listopad, 2018.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
Sažetak	3
Summary	4
1. UVOD	5
1.1. Uloga obitelji u razvoju djeteta	6
1.2. Socioemocionalni razvoj djeteta	8
1.3. Utjecaj razvoda braka na dijete	10
1.4. Psihološka dobrobit	19
1.5. Psihološka otpornost	20
1.6. Cilj i problemi rada	22
2. METODA	23
2.1. Ispitanici	23
2.2. Primijenjeni instrumenti	24
2.3. Postupak	25
2.4. Rezultati rasprava	26
3. ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	29
Izjava o samostalnoj izradi rada	32

Sažetak

U ovom radu naglasak je stavljen na ključnu ulogu obitelji za razvoj djetetovih kognitivnih i socioemocionalnih sposobnosti. Sukobi roditelja, kao i razvod braka, negativno utječu na djetetov razvoj. Cilj ovog rada bio je objasniti što je to razvod, koje su posljedice razvoda i na koji način razvod braka roditelja utječe na djecu. Zbog nedostatka istraživanja utjecaja razvoda braka na djecu u Hrvatskoj, cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost razvoda roditelja i nekih indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi. U istraživanju je sudjelovalo 164 sudionika, od koji je 129 (79%) bilo žena, a 35 (21%) muškaraca. Grupa kojoj su se roditelji rastali dok su bili djeca u daljnjoj obradi sastojala se od 31 osobe. Korišten je upitnik kojim se sastojao od Skale zadovoljstva životom, Skale psihološkog procvata i Kratke skale otpornosti. Rezultati su pokazali da se grupa ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca i grupa ispitanika kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca ne razlikuju statistički značajno niti u jednom pokazatelju psihološke dobrobiti niti otpornosti.

Ključne riječi: obitelj, djeca, razvod braka, utjecaj razvoda braka na djecu

Summary

In this work the emphasis is put on the crucial role of the family for the development of child's cognitive and socio-emotional abilities. The parents' conflicts, as well as divorce, negatively affect child development. The purpose of this work was to explain what the divorce is, what are the consequences of divorce and on what way the divorce of parents affect to children. Due to the lack of researches about impact of divorce on children in Croatia, the aim of this research was to examine the relationship between the parents' divorce and some indicators of psychological well-being in adulthood. There were 164 participants, of whom 129 (79%) were women, and 35 (21%) man. The group whose parents had been divorced while they were children for further processing consisted of 31 people. The questionnaire used consisted of The satisfaction with life scale, The flourishing scale and The brief resilience scale. The results showed that group of respondents whose parents divorced while they were children and group of respondents whose parents did not divorced while they were children don't differ statistically significant in any psychological well-being or resistance indicator.

Key words: family, children, divorce, influence of divorce on children

1. UVOD

U današnje vrijeme broj razvoda brakova sve je veći. Obzirom da postoji snažan utjecaj razvoda braka roditelja na djetetovo ponašanje, u ovom radu će se obrađivati tema povezanosti razvoda roditelja i nekih indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi. Razvod je jako stresan događaj koji ima snažan utjecaj na dijete i njegovo ponašanje. Reakcije djeteta na razvod braka roditelja su različite. Pojedina istraživanja su dokazala da djeca razvedenih roditelja pokazuju više emocionalnih, ponašajnih, socijalnih, akademskih i zdravstvenih poteškoća u odnosu na djecu čiji su roditelji u braku (Hetherington, 1999). Dok se kod neke djece javljaju pojedine razvojne poteškoće, pojedina djeca se ipak dobro suočavaju s takvom promjenom u životu. Težina stresa zbog samog procesa razvoda ovisi o brojnim čimbenicima. Razvodom braka mijenja se cijeli dotadašnji način života djeteta. Promjene poput preseljenja, promjene vrtića/škole, prijatelja mogu djelovati traumatično na dijete. Međutim, ukoliko dijete i nakon razvoda bude odrastalo u podržavajućoj okolini razina stresa za njega će biti manja. Dijete koje dolazi iz konfliktne obitelji će pak doživjeti razvod kao olakšanje. Kvalitetno obiteljsko okruženje i dobri, podržavajući odnosi među članovima, važan su prediktor zdravog života djece. Mnogo je faktora koji utječu na djetetovo ponašanje nakon razvoda braka. Brojna su istraživanja provedena na temu razvoda koja će biti prikazana u ovom radu, no u Hrvatskoj ih je relativno malo. Stoga je cilj ovog završnog rada ispitati povezanost razvoda roditelja i nekih indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi.

1.1. Uloga obitelji u razvoju djeteta

Uloga obitelji u razvoju djeteta je važna. Možemo je definirati kao društvenu zajednicu roditelja i djece čiji su osnovni čimbenici zajedničko stanovanje, ekonomska kooperacija, zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba i reprodukcija. Ponašanje roditelja prema djetetu u ranom djetinjstvu utjecat će kasnije na oblikovanje ličnosti kod djeteta. Odnosi između roditelja i djece utječu na razvijanje kognitivnih, emocionalnih i socijalnih sposobnosti djece. „Suvremeni pokušaji definiranja tipova roditeljskog odnosa i ponašanja prema djeci razlikuju tri različita, međusobno povezana pojma: roditeljski ciljevi i vrijednosti, roditeljski odgojni stil koji predstavlja opće ozračje, klimu u kojoj se odvijaju interakcije roditelj - dijete, roditeljska aktivnost, tj. specifični roditeljski postupci“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2003, str. 54). Roditeljski ciljevi i vrijednosti utječu na roditeljske aktivnosti i određuju roditeljski odgojni stil.

Razni autori i istraživači imaju različite podjele roditeljskih stilova, a prema Maccoby i Martinčetiri su osnovna stila odgoja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). To su redom autoritarni, popustljivi, neuključeni i autoritativni roditeljski odgojni stil. Svaki od navedenih stilova sastoji se od dvije dimenzije roditeljstva. Prva dimenzija je emocionalna toplina i razumijevanje, tj. količina ljubavi i podrške koju roditelji pružaju svojoj djeci. Druga dimenzija je roditeljski nadzor i zahtjevi koje postavljaju pred svoju djecu. Svaki od ovih stilova odgoja drukčije utječe na razvoj ličnosti djeteta.

U autoritarnom odgojnom stilu roditelji postavljaju velike zahtjeve i strogo nadziru svoju djecu, a ne daju dovoljno topline, ljubavi i pažnje. U takvim obiteljima roditelji očekuju mnogo od djeteta, postavljaju granice i pravila, a svako njihovo nepoštivanje se kažnjava. Fizičko kažnjavanje je najčešći odgojni postupak. Autoritarni roditelji zahtijevaju poslušnost djeteta bez ikakvog objašnjavanja. Ne poštuju dječje potrebe i želje niti imaju potrebu za bilo kakvom komunikacijom s djecom. Takvi roditelji sputavaju dječju slobodu i samostalnost te očekuju samo poslušnost. Djeca odgajana u ovakvim obiteljima sklona su čestim promjenama raspoloženja, razdražljiva su, povučena, nesamostalna i u većini slučajeva su agresivna prema svojim vršnjacima (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Popustljivi odgojni stil karakterizira postavljanje malih zahtjeva i slabu kontrolu te davanje velike količine topline, ljubavi i podrške. Popustljivi/permisivni roditelji zadovoljavaju sve dječje zahtjeve i želje te daju djeci potpunu slobodu podržavajući njihovu sebičnost. Ne postavljaju nikakve granice i pravila ponašanja te odobravaju sve dječje postupke. Bez vodstva i kontrole uz davanje prevelike slobode djeci, djeci je onemogućeno razumijevanje normi, granica i pravila ponašanja. Takvi roditelji puni su ljubavi i topline te su osjetljivi na svoju djecu. Djeca odgajana u ovakvim obiteljima najčešće se razvijaju u nezrele, impulzivne i agresivne ličnosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

U neuključenom odgojnom stilu postavljaju se mali zahtjevi i slabo se provodi kontrola, ali jednako tako nema ni pružanja topline, niti ljubavi i podrške djeci od strane roditelja. Neuključeni/indiferentni roditelji su zaokupljeni vlastitim aktivnostima i nezainteresirani za potrebe i želje djeteta. Takvi roditelji nemaju vremena za svoju djecu te ih odbacuju, a djeca su cijelo vrijeme prepuštena sama sebi. Djeca odgajana u ovakvim obiteljima su neposlušna, pokazuju manjak koncentracije, emocionalno su nezrela i neprimjereno se ponašaju prema svojim vršnjacima (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

U autoritativnom odgojnom stilu roditelji postavljaju velike zahtjeve i provode nadzor nad svojom djecom, ali im također pružaju mnogo topline, razumijevanja i ljubavi. Roditelji postavljaju jasne granice i pravila ponašanja, ali pružaju svojoj djeci i mnogo ljubavi, topline i podrške. Odnosi između roditelja i djece zasnivaju se na međusobnom razumijevanju, poštivanju te otvorenoj i kvalitetnoj komunikaciji. Roditelji razgovaraju sa svojom djecom, savjetuju ih i sve odluke u obitelji zajednički dogovaraju. Poštuju dječja prava i njihove potrebe. Djeca odgajana u ovakvim obiteljima zadovoljnija su, spontana, znatiželjna, kreativna i slobodna u izražavanju svojih potreba i želja. Razvijaju pozitivnu sliku o sebi, poželjne oblike ponašanja i emocionalno su zrelija. Autoritativni roditeljski stil povezan je s najboljim ishodima kod djece (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Na temelju brojnih istraživanja potvrđeno je da roditeljski odgojni stil, roditeljski ciljevi i vrijednosti te roditeljske aktivnosti najviše utječu na karakteristike djeteta. Topla, brižna i poticajna okolina pozitivno djeluju na razvoj djeteta. Odrastajući u takvom okruženju dijete će se razviti u odgovornu i samostalnu osobu.

1.2.Socioemocionalni razvoj djeteta

Obitelj na različite načine utječe na razvoj dječje socijalne i emocionalne kompetencije. Iako su emocije vođene biološkim procesima, njihov je razvoj rezultat i okoline. Dijete promatrajući ponašanje roditelja uči izražavati i kontrolirati svoje emocije, a u razvoju emocionalne kompetencije važnu ulogu imaju i očevi i majke. Tako već u ranom djetinjstvu ono nauči pokazati radost kada dobije neku novu igračku, mada mu se ona ne sviđa. Neke obitelji, kao i kulture ipak se razlikuju u načinu izražavanja svojih emocija. Načini na koji roditelji mogu utjecati na dječje emocionalno ponašanje mogu se podijeliti na posredne i neposredne, tj. direktne i indirektne. Razlika među njima je u samoj roditeljskoj namjeri utjecanja na dijete. Direktnim utjecajem dijete putem uputa uči izražavati svoje emocije na prikladan način, a indirektnim utjecajem ono promatra odraslu osobu koja mu je model u izražavanju emocija (Brajša-Žganec, 2003). Djeca čije majke pokazuju više pozitivnih emocija, emocionalno su kompetentnija, dok su djeca s manjkom emocionalnog razumijevanja imala majke koja najčešće izražavaju ljutnju. Na razvoj dječje socijalne kompetencije utječe ponašanje roditelja koje je povezano sa socioekonomskim statusom, zadovoljstvom posla te zadovoljstvom braka. Faktori kao što su nizak socioekonomski status obitelji, nezadovoljstvo poslom ili brakom imaju veliki utjecaj na dječje ponašanje na način da doprinose razvoju dječjeg agresivnog ponašanja.

Rano djetinjstvo je razdoblje brzog i složenog razvoja. To je razdoblje u kojem se dijete upoznaje sa svijetom, ljudima oko sebe, upoznaje sebe i vlastite emocije. Dijete uči izražavati svoje emocije i otkriva emocije drugih ljudi. Osoba za koju se dijete emocionalno veže je nezamjenjiva. Socijalni razvoj djeteta je osebujan i postepen. U odgoju djeteta najbitnije je stvoriti osjećaj sigurnosti i povjerenja jer tada dijete stvara snažnu emocionalnu vezu sa skrbnikom koja je temelj svih kasnijih odnosa u životu. Prvi socijalni kontakti ostvaruju se s majkom, ocem i ostalim članovima obitelji. Uloga obitelji u razvoju djeteta je važna. Događanja i iskustva iz ranog djetinjstva kasnije utječu na oblikovanje ličnosti. Čovjekov razvoj može se objasniti kao rezultat djelovanja bioloških i okolinskih čimbenika. Dijete svoje prve socijalne odnose uspostavlja izražavajući svoje potrebe koje su automatske i nužne za preživljavanje, a na odraslima je da na odgovarajući način odgovore na njih.

Dijete već u prvim danima svog života uspostavlja emocionalnu vezu sa svojim primarnim skrbnikom, najčešće s majkom. Emocionalna veza koju uspostavlja sa svojim roditeljima temelj je na kojima dijete u gradi odnose s drugima i razvija privrženost.

Razvojnu teoriju privrženosti postavio je britanski psihoanalitičar John Bowlby. Prema Bowlbyu četiri su faze privrženosti. Prva je faza nediskriminativnih socijalnih reakcija koja traje od rođenja do drugog mjeseca. U prvoj fazi dijete pozitivno reagira na poznate i nepoznate ljude, no ipak s majkom razvija jedinstvenu vezu. Istraživanja su pokazala da već novorođenče radije gleda u svoju majku ili njezinu fotografiju nego u nepoznatu osobu. U drugoj fazi, fazi diskriminativnih socijalnih reakcija, dijete uspostavlja interakciju s poznatim ljudima iz svoje okoline te posebnu pažnju pridaje svom skrbniku s kojim razvija poseban odnos. Faza diskriminativnih socijalnih odnosa traje od drugog do sedmog mjeseca života. Slijedi faza usmjerene privrženosti koja traje od osmog mjeseca do kraja druge godine života. U ovoj fazi, koja je jako povezana s emocionalnim i fizičkim razvojem djeteta, javlja se snažna privrženost između djeteta i skrbnika. Faza razvoja privrženosti traje od druge godine djetetova života nadalje i u njoj dijete počinje prepoznavati potrebe drugih ljudi iz svoje okoline (Bowlby, 1975; prema Brajša-Žganec, 2003).

Kvaliteta odnosa privrženosti ovisi o majčinom reagiranju na djetetove potrebe, o kvaliteti privrženosti koju su majke razvile sa svojim skrbnikom te o dječjem temperamentu. Dijete može razviti zdravu (sigurnu) privrženost ili nekvalitetnu (izbjegavajuću ili anksioznu) privrženost. Majke sigurno privržene djece razvile su kvalitetan odnos privrženosti u djetinjstvu, te su osjetljivije i odgovaraju na dječje potrebe. Sigurno privržena djeca su samostalija, fleksibilnija, poslušnija i pokazuju veću razinu samopouzdanja. Djeca koja nisu razvila sigurnu privrženost sa svojom majkom imati će kasnije više problema u ponašanju. Nedostatak privrženosti kod djece rezultira nedostatkom emocionalne i socijalne kompetencije, problemima u ponašanju te agresivnošću i depresijom (Brajša-Žganec, 2003).

1.3.Utjecaj razvoda braka na dijete

Broj razvoda brakova iz godine u godinu sve više raste. Dok su u nekim zemljama zakoni temeljem kojih se brakovi razvode jako liberalni, u drugima su pak veoma strogi. Prema statističkim podacima o sklopljenim i razvedenim brakovima u Hrvatskoj možemo vidjeti da broj sklopljenih brakova opada iz godine u godinu, dok se broj razvedenih brakova povećava. Prema Obiteljskom zakonu (2015) brak prestaje smrću bračnog druga, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništenjem ili razvodom.

Tablica 1. Sklopljeni i razvedeni brakovi u Hrvatskoj (Državni zavod za statistiku, Žene imuškarci u Hrvatskoj 2015.)

Godina	Sklopljeni brakovi		Razvedeni brakovi	
	ukupno	na 1000 stanovnika	ukupno	na 1000 stanovnika
1950.	37 995	9,9	3 137	83
1960.	36 761	8,9	4 811	131
1970.	37 319	8,5	5 333	143
1980.	33 310	7,3	5 342	160
1990.	27 924	5,8	5 466	196
2000.	22 017	5,0	4 419	201
2005.	22 138	5,0	4 883	221
2010.	21 294	4,8	5 058	238
2015.	19 834	4,7	6010	303

Tablica prikazuje broj sklopljenih i razvedenih brakova u Hrvatskoj. Iz tablice se može zaključiti kako broj sklopljenih brakova opada svake godine, a broj razvedenih brakova sve je veći.

Brojna su istraživanja provedena kako bi se ispitali uzroci sve češćeg razvoda. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode tri teorije koje objašnjavaju bračnu nestabilnost, odnosno teoriju socijalne razmjene, teoriju bračne ravnoteže te model ranjivost-stres-prilagodba. U teoriji socijalne razmjene spominje se Levingerov model kohezivnosti partnerskih odnosa koji ovisi o tri čimbenika. Prvi se odnosi na privlačnost među partnerima, tj. što je veća privlačnost među njima, to će bračna stabilnost biti veća. Drugi čimbenik je alternativna privlačnost, privlačnost izvan braka kojom se stabilnost braka smanjuje. I na kraju, tu su prepreke razvodu koje dovode do češćeg ostajanja u brakus partnerom. Za teoriju socijalne razmjene važan je i model ulaganja prema kojem će partneri biti privrženiji jedan drugome ukoliko su zadovoljni svojim brakom i mnogo su uložili u bračne odnose. Druga je teorija bračne ravnoteže. Gottman (1993) je temeljem istraživanja uočio tri skupine stabilnih brakova koji se razlikuju ovisno o intenzitetu emocionalne izražajnosti te učestalosti razumnog uvjeravanja, a to su: živahno-promjenljiv tip, potvrđujući tip i tip braka u kojem parovi izbjegavaju sukobe. Gottman spominje i četvrti tip koji zbog smanjene bračne kvalitete izaziva kaskadu prema razvodu. Javlja se poplava negativnih emocija, nakon koje dolazi do udaljavanja od partnera i konačno do preispitivanja smislenosti braka koja završava razvodom. U modelu ranjivost-stres-prilagodba navedene su neke varijable koje dovode do razvoda braka, a to su trajna ranjivost, bračna kvaliteta, adaptivni procesi i stresni događaji. Osim ovih teorija, spominje se i teorija kaosa, u kojoj kako sam naziv kaže, bračni odnosi predstavljaju kaos koji se ne može predvidjeti.

U otkrivanju uzroka razvoda braka definirane su tri skupine koje utječu na stabilnost braka, a to su: osobine bračnih partnera, karakteristike braka i bračnih procesa te bračno okruženje. Ukratko ćemo samo navesti karakteristike koje ih sačinjavaju. U osobine bračnih partnera ubrajaju se rod bračnih partnera, dob, dob stapanja u brak, bračni staž, osobnost partnera, religioznost i pretjerana konzumacija alkohola. Karakteristike braka i bračnih procesa su bračna kvaliteta, seksualno zadovoljstvo, zlostavljanje u braku, preljub, ekonomska moć partnera, predbračna trudnoća, kohabitacija prije sklapanja braka te rođenje djeteta u braku.

Bračno okruženje čini struktura obitelji tijekom djetinjstva, odnosi među roditeljima, ekonomska nesigurnost i rad izvan kuće. Osim navedenih, na bračnu stabilnost nepovoljno utječu i teške bolesti te smrt u obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).Rođenjem djeteta mijenjaju se odnosi među partnerima. Kao što roditelj utječe na dijete, tako i dijete svojim karakterom utječe na roditelje. Istraživanjima je dokazano da se rođenjem djeteta smanjuje bračno zadovoljstvo na što velik utjecaj ima podjela poslova i briga oko djeteta (Brajša-Žganec, 2014).Najvažniji moderatori stresa razvoda koje nalazimo u literaturi su: rod i dob partnera, trajanje braka te novi partner. Jedna istraživanja su pokazala da je prilagodba na razvod braka teža muškarcima, dok druga pak navode da je prilagodba ipak teža za žene. Najveća rodna razlika je u financijskim poteškoćama. Nakon razvoda većina žena ima financijskih poteškoća, dok su kod većine muževa financije u porastu (Amato, 2000). Što se tiče dobi partnera za vrijeme razvoda, dokazano je da se stariji partneri teže suočavaju s procesom razvoda. Pogotovo žene koje, kao što je već navedeno, imaju većih financijskih poteškoća što im otežava prilagodbu. Kad spominjemo trajanje braka kao moderator stresa, bračni partneri koji su bili kratko vrijeme u braku doživljavaju manji stres od onih koji su u braku proveli deset, dvadeset ili više godina. Novi partneri će olakšati prilagodbu i smanjiti trenutni stres za vrijeme procesa i nakon razvoda (Hetherington i Kelly, 2002). Od ostalih moderatora spominje se socijalna zrelost partnera i individualistički način življenja koji olakšavaju prilagodbu na novi način življenja.

Prema Ayoub, Deutsch i Maraganore (1999) tri su tipa razvoda braka. Prvi je razvod kao vrsta poslovnog dogovora. U ovom tipu razvoda partneri više ne gaje nikakve osjećaje jedan prema drugome i nemaju zajedničkih interesa osim dobrobiti djece. Komunikacija je svedena na minimum, bez uključivanja emocija, samo u svrhu dogovora oko skrbi za djecu. Drugi je prijateljski razvod u kojem partneri nakon razvoda međusobno ostaju u prijateljskim odnosima u kojima se bolje slažu te u taj odnos uključuju i nove partnere. Visokokonfliktni razvod karakteriziraju česte nesuglasice i sukobi među partnerima koji utječu na cijelu obitelj. U ovom tipu razvoda roditelji se često sukobljavaju preko svoje djece, a razlog sukoba je najčešće nemogućnost viđanja djece te financijske poteškoće uzrokovane razvodom braka.

U visokokonfliktnom razvodu roditelji često manipuliraju svojom djecom. Buljan-Flander i Zarevski (2010) navode da roditelji koji manipuliraju svojom djecom nemaju jasno postavljene granice između vlastitih i potreba svoje djece pri čemu oni međusobno zamjenjuju uloge. Uzrok takvog ponašanja može se javiti zbog želje za osvetom, osjećaja ljutnje ili krivnje, neprihvatanja kraja, potisnutih strahova ili zbog borbe za skrbništvom nad djetetom. Djeca čiji roditelj pokušava narušiti odnos djeteta s drugim roditeljem, pri čemu mu šalje poruku da ga taj roditelj više ne voli, imaju niže samopoštavanje. Nadalje, vjerovanje da drugi roditelj nije dobar izazvati će i kod samog djeteta osjećaj da ono nije dobro, kao što će i poistovjećenost s odbačenim roditeljem dovesti do razmišljanja kako će i ono samo jednog dana biti odbačeno. Istraživanjima je utvrđeno da roditeljska manipulacija može dovesti do nesigurne privrženosti, depresivnosti te konzumacije alkohola i droga (Baker i Ben-Ami, 2011; prema Brajša-Žganec, 2014). Djeca izmanipulirana od strane roditelja često imaju poteškoća i u odrasloj dobi u intimnim vezama, nepovjerljiva su, nezrela, sumnjaju u vlastite procjene, a često i sami postanu manipuliratori.

Za većinu djece razvod braka predstavlja stresno i traumatično iskustvo, neovisno o njihovoj dobizato što u tom periodu dolazi do velikih promjena u njihovim životima. Razvod uključuje mnogo stresora. Javljaju se promjene kao što je preseljenje, promjena škole/vrtića, novi prijatelji, novi partneri roditelja, polubraća i slično. Većini djece se teško suočiti s tako velikim promjenama u životu. Osim toga, istraživanja su pokazala da nakon razvoda braka dolazi do opadanja obiteljskih prihoda i socioekonomskog statusa roditelja (Phares i Lum, 1996).

Stresori se javljaju i prije razvoda. Roditeljski sukob stresno utječe na dječje funkcioniranje, pa bez obzira ostali roditelji u braku ili se razveli, djeca će pokazivati manje problema što su kraće izložena njihovim sukobima. Stoga djeca koja su stalno izložena roditeljskim sukobima, doživjeti će razvod kao pozitivnu promjenu. Ako se sukob nastavi i nakon razvoda, djeca će pokazivati probleme u ponašanju jednako kao i djeca sukobljenih roditelja koji se nisu razveli (Martinčić, 2005).

Prilikom razvoda često dolazi do promjena u roditeljstvu. Važni čimbenici za razvoj djeteta kao što je emocionalna toplina i sigurna privrženost smanjuju se zbog jake izloženosti roditelja stresu, što utječe na probleme djeteta u prilagodbi. Isključivanje jednog roditelja iz života djeteta, kao i ponovna udaja ili ženidba roditelja, također imaju negativne učinke na djecu. Istraživanja su pokazala da se novim stupanjem u brak roditelja kod djevojčica javljaju internalizirani, a kod dječaka eksternalizirani problemi (Kasen i sur., 1996).

Reakcije djece na razvod su različite. Kod djece se pojavljuju: strah od napuštanja, osjećaj krivnje, ljutnja ili povlačenje, problemi sa spavanjem te regresivna ponašanja. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode tri skupine reakcija djeteta na razvod: inicijalne reakcije, kratkotrajne reakcije i dugotrajne reakcije. Inicijalne reakcije odnose se na prve djetetove reakcije kada sazna za razvod braka. To kod djeteta izaziva stanje šoka. Reakcija djeteta ovisi i o načinu na koji mu je vijest priopćena. Dijete tada prolazi kroz različite faze koje uključuju: negiranje, bijes, nagodbu, depresiju i naposljetku prihvaćanje. U kratkotrajne reakcije spadaju reakcije djeteta i do dvije godine nakon razvoda. One pokazuju djetetovu emocionalnu prilagodbu, tj. internalizirano, depresivno ili eksternalizirano, agresivno ponašanje. Reakcije ovise o dobi i spolu djeteta te osobnim značajkama roditelja. Dugotrajne reakcije odnose se na ponašanje koje postane djetetov način življenja i u odrasloj dobi. Iako se kod većine djece javljaju razvojne poteškoće izazvane razvodom braka njihovih roditelja, pojedina djeca se ipak dobro suočavaju s takvom promjenom (Hetherington i sur; 1989). Faktori koji utječu na bolju prilagodbu djeteta za vrijeme procesa razvoda su prisutnost bliske odrasle osobe te odsutnost sukoba među roditeljima.

Autori navode da postoji povezanost između nestabilnih brakova koji uglavnom rezultiraju razvodom i dječjih ponašajnih i emocionalnih problema. Pojedina istraživanja su dokazala da djeca razvedenih roditelja pokazuju više emocionalnih, ponašajnih, socijalnih, akademskih i zdravstvenih poteškoća u odnosu na djecu čiji su roditelji u braku (Hetherington, 1999). Nadalje, djeca razvedenih roditelja i u odrasloj dobi potvrđuju da imaju većih bračnih problema, sami su skloniji razvodima te su u manjoj mjeri bliski sa svojim roditeljima. Obzirom da većina takve djece ne razvije kvalitetnu privrženost s roditeljima, kasnije se javljaju i poteškoće u formiranju bliskih odnosa, naročito prema osobama suprotnog spola.

Važan prediktor dječje prilagodbe na razvod je kvaliteta obiteljskog okruženja (Brajša-Žganec, 2014). Blizak odnos s roditeljem s kojim dijete ne živi doprinosi dječjoj dobrobiti. Ako roditelji nakon razvoda nastave obavljati svoje roditeljske uloge te međusobno dobro funkcioniraju u odgajanju svog djeteta to će zasigurno pozitivno utjecati na dječji razvoj. Djeca koja su dugo živjela u konfliktnoj obitelji doživjeti će razvod kao olakšanje i njihovo će se antisocijalno ponašanje tada smanjiti. Većina djece u takvim situacijama odabire stranu i emocionalno se više veže za jednog roditelja. Razvod u takvim prilikama može nanijeti manje štete nego boravak u stalno sukobljenoj zajednici. Whitton i sur. (2008) ispitivali su utjecaje razvoda na bračnu odanost i povjerenje. Početne analize nisu pokazivale nikakve razlike između razvedenih i nerazvedenih pojedinaca u smislu dobi, duljine veze, dohotka, razine obrazovanja, religioznosti ili statusa suživota. Međutim, pri ispitivanju razlika među spolovima pojedinaca razvedenih roditelja te bračne predanosti i povjerenja bilo je razlika. Razvod je bio povezan s manjkom bračne predanosti i nedostatkom povjerenja u braku za žene. Dok za muškarce nije bilo nikakvih značajnih učinaka razvoda, ali je roditeljski sukob bio povezan s manjkom povjerenja u odnosima. Nadalje, rezultati su pokazali da parovi u kojima oba partnera dolaze iz rastavljenih obitelji nisu ništa manje predani braku niti imaju međusobno manje povjerenja od odnosa u kojima je samo žena prošla razvod roditelja.

U 30-godišnjoj longitudinalnoj studiji Friesen i sur. (2016) ispitivali su povezanost roditeljske odvojenosti u djetinjstvu s roditeljskom kvalitetom u odrasloj dobi. Rezultati su ukazali da je izloženost roditeljskoj odvojenosti u djetinjstvu i adolescenciji povezana s nižom razinom roditeljske osjetljivosti i topline, pretjeranom reaktivnosti i većom uporabom fizičkog kažnjavanja. Djeca razvedenih roditelja češće pokazuju probleme u ponašanju te su skloniji depresivnom i agresivnom ponašanju od djece čiji se roditelji nisu razveli (Kasen i sur; 1996).

Razlikujemo kratkoročne i dugoročne učinke razvoda. Kratkoročni učinci javljaju se unutar dvije godine nakon razvoda, a dugoročni nakon više od deset godina. Kratkoročni učinci su uglavnom negativni, a uključuju određene tjelesne i emocionalne poteškoće djece. Jedino u slučaju konstantnog sukobljavanja ili zlostavljanja u obitelji, razvod će za djecu predstavljati olakšavajuće iskustvo. Dugoročni učinci nisu toliko povezani sa samim procesom razvoda koliko s dječjim stupnjem razvoja, spolom, temperamentom, kvalitetom doma i odgoja, kapacitetom suočavanja i sustavom potpore koja je dostupna i roditeljima i djeci (Hetherington i sur., 1989). Dob djeteta za vrijeme razvoda utječe na dječje kratkoročne reakcije (Palosaari i Aro, 1994, prema Martinčić, 2005). U dojenačkoj dobi javlja se separacijska anksioznost, ljutnja, povlačenje, strah i regresivno ponašanje zbog nemogućnosti razumijevanja samog koncepta razvoda. Daljnim razvijanjem kognitivnih sposobnosti, u predškolskoj dobi, prisutan je osjećaj krivnje, strah od napuštanja i regresija u razvoju. Djeca školske dobi pokazuju tugu, ljutnju, depresiju, tjeskobu, opada im školski uspjeh te se javljaju glavobolje, umor i bolovi u trbuhu. Neovisno o razdoblju u kojem su se roditelji razvodili, adolescenti se teško suočavaju s razvodom. Često pokazuju negativne emocije prema jednom ili oba roditelja, skloniji su nasilju, delikvenciji, promiskuitetu, ranije stupaju u seksualne odnose te je češća pojavnost zlouporabe droga i alkohola. Jedna istraživanja pokazala su da razvod djeluje mnogo stresnije na dječake nego na djevojčice (Shaw, Emery i Tuer, 1993; prema Martinčić, 2005) dok su druga ipak pokazala da je razvod jednako stresan i za dječake i za djevojčice samo što je način suočavanja sa stresnim događajem drukčiji (Kasen i sur., 1996; prema Martinčić, 2005). Eksternalizirani problemi češće se javljaju kod dječaka, dok su internalizirani učestaliji kod djevojčica. Kod dječaka je najizraženija agresija, a djevojčice su anksioznije i povučenije (Hoffman i sur.; 1993; prema Martinčić, 2005).

Svako dijete ima drukčiju reakciju na razvod. Reakcije ovise o stupnju djetetovog razvoja, ovise o temperamentu, o dobi djeteta i o spolu. Razvod roditelja za dijete predstavlja problem koji bi mogao negativno utjecati na njegov razvoj. Kod većine djece zaostatak u djetetovom razvoju privremen je, no za povratak na odgovarajući stupanj djetetu je potrebna pomoć i podrška obitelji.

Prema Wallerstein i Blakeslee (2006) razvojni stupanj započinje djetetovim rođenjem. Od rođenja do treće godine života djetetu je važna sigurnost, emocionalna toplina, blizina roditelja i njihovi međusobni odnosi. U slučaju razvoda dijete pokazuje zabrinutost i strah da njegove potrebe neće biti zadovoljene. Može se dogoditi da dijete ima teškoće sa spavanjem ili promjene u apetitu. Ono što dijete doživi do svoje treće godine utječe na njegovo doživljavanje ljudi oko sebe kasnije. Dijete između treće i pete godine života brzo će se prilagoditi razvodu ukoliko se roditelji lako dogovore o daljnoj brizi i skrbi za dijete te izbjegnu sukobe zbog dogovora oko viđanja djeteta. Djetetu ove dobi najvažnije je spoznaja da neće biti napušteno. Djetetu između šeste i osme godine života potrebno je objasniti da ono nije krivo za razvod i da to neće promijeniti njihov odnos prema njemu. Važan mu je osjećaj sigurnosti, podržavajuće okruženje i ljubav oba roditelja. Devetogodišnjaci i desetogodišnjaci najčešće pokazuju bijes i ljutnju ili se povlače u sebe tijekom procesa razvoda. U većini slučajeva taj bijes je usmjeren na roditelja koji ih je napustio jer se osjećaju razočarani. Ako dijete doživi razvod između četrnaeste i sedamnaeste godine, ono će najviše strahovati zbog mogućnosti preseljenja, promjene škole i gubitka prijatelja. Osim toga javlja se zabrinutost zbog financijskih poteškoća koje može prouzrokovati razvod braka roditelja te propitivanje da li će se to i njima dogoditi u životu. Važno je da roditelji međusobno surađuju i otvoreno razgovaraju o svemu sa svojom djecom.

Pojedina istraživanja pokazuju čak i neke pozitivne aspekte razvoda. Djeca razvedenih roditelja su u svojim odnosima s braćom i sestrama bliskija, odgovornija su po pitanju obiteljskih uloga te s majkom razvijaju odnos temeljen na prijateljstvu, a ne na hijerarhiji (Sheehan i sur., 2004). Osim toga, djeca razvedenih roditelja kasnije tijekom života lakše pričaju o svojim problemima obzirom da samohrani roditelji pričaju češće s djecom općenito o problemima, razviju visoku razinu socijalne odgovornosti i liberalnija su u svojim stavovima prema braku i razvodu (Ritchie, 2001).

Razlikujemo eksternalizirane i internalizirane probleme kod djece koji su povezani s razvodom. U eksternalizirane probleme ubrajamo agresiju, delikvenciju i prkos. Prema Shaw i Ingoldsby(1999)djeca razvedenih roditelja pokazuju više eksternaliziranih problema nego djeca nerazvedenih. Postoje razlike i u internaliziranim problemima kod djece razvedenih roditelja u odnosu na djecu nerazvedenih. Djeca razvedenih roditelja depresivnija su i tjeskobnija od djece iz nerazvedenih obitelji. Eksternalizirani problemi češći su kod dječaka, dok su internalizirani prisutniji kod djevojčica. Ovisno o stupnju stresa, spolne razlike u načinu suočavanja s njim variraju. Jedino je kod dječaka izraženija agresivnost neovisno o jačini stresa. Weaver i Schofield (2015) ispitivali su povezanost razvoda s internaliziranim i eksternaliziranim problemima u ponašanju djece između 5 i 15 godine. Sudionici tog istraživanja bile su obitelji u *National Institute of Child Health and Human Development Study of Early Child Care and Youth Development*. Prema tom istraživanju, djeca iz razvedenih obitelji imala su više internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju od djece nerazvedenih roditelja. Djeca iz obitelji s višim prihodima prije razdvajanja imala su manje internaliziranih problema u ponašanju od djece koja dolaze iz obitelji s nižim primanjima prije razdvajanja. Za djecu s nižim primanjima, iskustvo stresa zbog obiteljskih financijskih poteškoća te nedostatka obrazovnih i društvenih resursa pogoršalo je dječju prilagodbu na razvod braka roditelja. Veća je vjerojatnost da će djeca imati problema u ponašanju nakon razvoda ako je njihovo obiteljsko okruženje manje poticajno, ako je njihova majka depresivna i manje osjetljiva na njihove potrebe te ako su prihodi kućanstva niži. Također, povezanost razvoda s ponašajnim problemima biti će manja za inteligentniju djecu.

1.4. Psihološka dobrobit

Psihološka dobrobit koncept je optimalnog psihološkog funkcioniranja i iskustva. Razlikuju se dvije teorijske perspektive koje razlikuju subjektivnu ili hedonističku te psihološku ili eudaimonističku psihološku dobrobit. Subjektivna ili hedonistička dobrobit sastoji se od hedonističkog zadovoljstva i sreće. Hedonistički psiholozi smatraju da se psihološka dobrobit sastoji od subjektivne sreće i odnosi se na iskustvo ugone nasuprot iskustva neugode. Sastoji se od zadovoljstva životom, pozitivnog raspoloženja i odsustva negativnog raspoloženja. Psihološka ili eudemonistička dobrobit sadrži puno više od sreće te počiva na aktualizaciji ljudskih potencijala. Zagovornici eudemonističke teorije smatraju da nisu sve želje pokretači psihološke dobrobiti. Subjektivnu sreću ne možemo izjednačiti s psihološkom dobrobiti (Koštrun, 2004). Koncept psihološke dobrobiti razvila je Ryff (1989) u kontekstu razvoja životne teorije ljudskog rasta i razvoja. Ryff i Keyes (1995) smatraju da je psihološka dobrobit višedimenzionalni koncept koji se sastoji od šest različitih dimenzija: autonomija, osobni rast, samoprihvatanje, životni smisao, pozitivni odnosi s drugima i upravljanje okolinom. Svaka dimenzija predstavlja različite izazove s kojima se pojedinac susreće u procesu razvoja. Autonomija se odnosi na neovisnost i samoregulaciju prema osobnim standardima. Osobe s visokom autonomijom neovisno funkcioniraju, procjenjuju se prema vlastitim standardima, tj. ne traže potvrdu od drugih. Osobni rast odnosi se na otvorenost osobe za nova iskustva i sposobnost ostvarivanja vlastitih potencijala. Samoprihvatanje se odnosi na sposobnost stvaranja pozitivnih stavova o sebi i prihvatanje različitih aspekata sebe. Životni smisao odnosi se na sposobnost posjedovanja osjećaja da je život smislen i svrhovit. Pozitivni odnosi s drugima podrazumijevaju zadovoljavajuće odnose s drugima, sposobnost empatije, intimnosti te brigu za dobrobit drugih. Upravljanje okolinom odnosi se na sposobnost upravljanja okolinom, sposobnost napredovanja u životu te sposobnost izabiranja okolinskih uvjeta sukladno osobnim potrebama (Ryan i Deci, 2001).

Istraživanja psihološke dobrobiti koje je provela Ryff (1989) pokazala su značajne dobne i spolne razlike. Najvažniji prediktori dobrobiti za osobe mlađe dobi su životne aktivnosti izvan obitelji, škole/fakulteta, a za osobe srednje dobi odnosi s drugim ljudima. U dimenzijama osobni rast i pozitivni odnosi s drugima žene su imale više rezultata od muškaraca. Nadalje, starije žene koje postižu više rezultate u dimenzijama osobni rast i smisao života imaju nižu razinu kortizola (Brajša-Žganec i sur., 2014).

1.5. Psihološka otpornost

Otpornost je pojam koji označava mogućnost kompetentnog funkcioniranja unatoč djelovanju rizičnih čimbenika ili nepovoljnih situacija. Otporne osobe uspijevaju dobro funkcionirati usprkos emotivnim poteškoćama s kojima se susreću. Otporan pojedinac je onaj koji unatoč izloženosti rizičnim čimbenicima posjeduje kompetencije koje su mu potrebne za prevladavanje stresnih situacija i pronalazi odgovarajuće načine nošenja sa stresnim situacijama. U kategoriju otpornosti nalazimo i djecu koja unatoč dugotrajnoj izloženosti stresu ili rizičnim faktorima uspijevaju dobro funkcionirati te postižu pozitivne ishode (Doležal, 2006). Ajduković (2000) objašnjava razliku između korištenja pojma otpornost i pojma psihološke neranjivost koji se ranije koristio. Navodi da pojam neranjivost može imati krivo značenje kako osoba nikad nije bila izložena stresu ili rizičnim okolnostima, dok pojam otpornost označava uspješno suočavanje s učincima stresa i rizičnim čimbenicima (Gazdek i Horvat, 2001). Garmzey (1991) i Grotberg (1998) naglašavaju da je otpornost povezana s individualnim karakteristikama pojedinca, u koje ubrajamo temperament, inteligenciju, privrženost, društvenost, prilagodljivost, samoregulaciju i visoko samopoštovanje. Nadalje, otpornost je povezana i sa socijalnim odnosima, tj. s obiteljskom podrškom kao što je blizak odnos s obitelji, privrženost, autoritativni roditeljski stil, obiteljske vrijednosti i dobar socioekonomski status.

Naposljetku, tu je i povezanost s mogućnosti iskorištavanja resursa zajednice, a odnosi se na podršku izvan obitelji, povezanosti s prosocijalnim organizacijama, kvalitetom obrazovanja, zdravstvene i socijalne skrbi (Doležal, 2006). Otpornost obuhvaća mnoge vještine i kompetencije koje sudjeluju u njezinom razvoju i pomažu osobi pri suočavanju u nepovoljnim ili stresnim situacijama. Pod tim se misli da osoba može biti otporna u jednoj situaciji, ali ne i u nekoj drugoj. Jednako tako, osoba može biti otporna u nekoj životnoj fazi, a u nekoj drugoj ne mora biti (Cicchetti, 2010). Otpornost se razvija od najranije dobi djetetova života jer naučeni obrasci reagiranja u stresnim situacijama utječu i na kasniji razvoj i nošenje sa životnim problemima.

1.6. Cilj i problemi rada

Sveveći broj djece doživljava razvod braka svojih roditelja. Unatoč tome, istraživanja utjecaj razvoda na djecu u Hrvatskoj vrlo su rijetka. Stoga je cilj ovog završnog rada je ispitati povezanost razvoda roditelja i nekih indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi.

Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazali su da djeca razvedenih roditelja pokazuju više emocionalnih, ponašajnih, socijalnih, akademskih i zdravstvenih poteškoća u odnosu na djecu čiji su roditelji u braku (Hetherington, 1999). Ulogu psiholoških čimbenika kao što su otpornost i osjetljivost na odbacivanje na dugoročne posljedice razvoda kod mladih istraživali su Schaan i Vögele (2016). U istraživanju je učestvovalo 199 ispitanika. Prosječna dob bila je 22,30 godine od kojih je 85,4 % bilo žena. 62 sudionika (33 %) doživjeli su razvod roditelja, a prosjek njihove dobi bio je 7,75 godina. Rezultati su pokazali da sudionici razvedenih roditelja imaju veću razinu osjetljivosti na odbijanje od sudionika iz nerazvedenih obitelji. Nadalje, sudionici čiji su se roditelji razveli imali su značajno nižu otpornost u usporedbi sa sudionicima čiji se roditelji nisu razveli.

Utjecaj obiteljske strukture na zdravstveno stanje i psihološko dobrostanje djece ispitala je Anderson (2014). Istraživanje je pokazalo da postoje značajni gubici za dijete koje je doživjelo razvod roditelja. Neki od navedenih gubitaka u istraživanju su: dijete može izgubiti vrijeme s pojedinim roditeljem, može izgubiti ekonomsku sigurnost, dijete može imati smanjenu razinu socijalnog i psihološkog sazrijevanja, može promijeniti svoje mišljenje o seksualnom ponašanju, može izgubiti svoju vjeru, kognitivnu i akademsku stimulaciju, uz to može biti lošijeg fizičkog zdravlja te može imati veći rizik od emocionalnih poteškoća. Većina djece se teško oporavi nakon razvoda svojih roditelja.

U skladu s nalazima dosadašnjih istraživanja pretpostavljeno je da će postojati značajna razlika u otpornosti ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca i ispitanika kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca tj. da će grupa ispitanika razvedenih roditelja biti manje otporna od grupe ispitanika koja nisu doživjela razvod roditelja (Hipoteza 1).

Nadalje, pretpostavljeno je da će grupa ispitanika iz razvedenih obitelji imati smanjenu psihološku dobrobit za razliku od grupe ispitanika iz nerazvedenih obitelji, odnosno da će imati manje životno zadovoljstvo te manji psihološki procvat (Hipoteza 2).

2. METODA

2.1. Ispitanici

U istraživanju je učestvovalo 164 ispitanika, od čega 35 muškaraca (21%) i 129 žena (79%). Dob ispitanika kretala se od 18 do 58 godina, prosječna dob iznosila je 34 godine ($M = 34,38$, $SD = 10,17$). Većina ispitanika (65%) je navela da je u trajnoj vezi (brak ili izvanbračna zajednica), a njih 40% navelo je da ima djecu. 38 (23%) ispitanika navelo je da su im se roditelji rastali, no od toga njih 7 navelo je da su se roditelji rastali kada su imali osamnaest ili više godina te ovi ispitanici nisu uzeti u daljnju obradu. Grupa kojoj su se roditelji rastali u daljnjoj obradi sastojala se stoga od ukupno 31 osobe kojima su se roditelji rastali u rasponu od 0 godina odnosno prije njihovog rođenja do njihove 18.-te godine.

Prosječna dob ispitanika u doba rastave roditelja iznosio je 9 godina ($M = 9,35$, $SD = 5,49$). Grupa ispitanika kojima se roditelji nisu rastali i ona kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca nisu se razlikovali u dobi ($t = -0,61$, $df = 155$, $p = .547$).

2.2. Primijenjeni instrumenti

Za potrebe ovog rada korišteni su sljedeći mjerni instrumenti koji su bili dio šireg mjernog instrumentarija: Skala zadovoljstva životom (Diener i sur., 1985), Skala psihološkog procvata (Diener i sur., 2010) te Kratka skala otpornosti (Smith i sur., 2008).

Skala zadovoljstva životom (eng. *The Satisfaction With Life Scale*, Diener i sur., 1985) mjeri opću procjenu zadovoljstva životom, tj. kognitivnu komponentu subjektivne dobrobiti. Skala se sastoji od 5 tvrdnji za koje ispitanik treba odrediti stupanj slaganja. Koristi se Likertova skala od 7 stupnjeva u kojoj 1 označava „uopće se ne slažem“, a 7 označava „posve se slažem“ i ukazuje na veće zadovoljstvo životom. Ukupan rezultat dobiva se zbrajanjem pri čemu veći rezultat znači veće zadovoljstvo životom. Skala ima dobre metrijske karakteristike koje su potvrđene i u ranijim istraživanjima u Hrvatskoj (Rijavec i sur., 2017). U ovom istraživanju Cronbachov alpha koeficijent pouzdanosti iznosio je ,89.

Skala psihološkog procvata (eng. *The Flourishing Scale*, Diener i sur., 2010) skala je za mjerenje psihološke dobrobiti te pozitivnih i negativnih emocija. Skala se sastoji od 8 tvrdnji kojima se mjeri doživljaj uspjeha u važnim područjima života. Tvrdnje se ocjenjuju na Likertovoj skali od 7 stupnjeva pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, a 7 označava „posve se slažem“. Ukupan rezultat dobiva se zbrajanjem svih odgovora pri čemu veći rezultat označava veću psihološku dobrobit. Skala je i u ranijim istraživanjima na hrvatskom uzorku pokazala dobre rezultate (Rijavec i sur., 2017). Cronbachov alpha koeficijent pouzdanosti iznosio je u ovom istraživanju,93.

Kratka skala otpornosti (eng. *The Brief Resilience Scale*, Smith, i sur., 2008) mjeri sposobnost oporavka od stresnih događaja u životu. Skala se sastoji od 6 tvrdnji kojima ispitanik procijenjuje stupanj slaganja s ponuđenom tvrdnjom. Stupnjevi slaganja se kreću od 1 do 5, pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, a 5 označava „izrazito se slažem“. U ovom istraživanju koeficijent pouzdanosti Cronbach alpha bio je ,80.

2.3. Postupak

Istraživanje je provedeno on line upitnikom. Upitnik je sastavljen u programu *Google Forms* nakon čega je distribuiran on-line putem elektroničke pošte, tako da su u istraživanju sudjelovali ispitanici iz raznih dijelova Hrvatske. Prijateljima i kolegama je elektroničkom poštom poslan link putem kojeg su mogli ispuniti online anketu te su ga isti mogli proslijediti dalje svojim prijateljima. Osim toga, link je objavljen i na Facebook stranici kolegama u grupi „Izvanredni diplomski RIPOO 2016/17“. Ukupan broj sudionika koji je sudjelovao bio je 164. U uvodnom dijelu upitnika sudionicima je objašnjeno da sudjeluju u ispitivanju nekih emocionalnih karakteristika i psihološkog dobrostanja koje će se koristiti u svrhu izrade diplomskog rada te u znanstvene svrhe. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno te je ispitanicima bila zajamčena potpuna anonimnost.

2.4. Rezultati i rasprava

U niže navedenoj tablici 1 uspoređene su grupa ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca (N= 31) i grupa kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca (N= 126).

Tablica 2. Prikaz rezultata ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca i ispitanika kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca

	Nerastavljeni roditelji M (SD)	Rastavljeni roditelji M (SD)	t
Zadovoljstvo životom	24,77 (5,89)	24,06 (6,57)	0,584
Psihološki procvat	33,26 (5,52)	32,52 (6,99)	0,638
Psihološka otpornost	20,40 (4,30)	19,48 (4,14)	1,066

Opaska. Niti jedna vrijednost t testa nije značajna uz razinu $p < .05$.

Rezultati su pokazali da se grupa ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca i grupa ispitanika kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca ne razlikuju statistički značajno niti u jednom pokazatelju psihološke dobrobiti niti otpornosti.

Rezultati su u suprotnosti s literaturom jer niti u jednoj ispitanoj varijabli koje su bile mjere psihološke dobrobiti i psihološke otpornosti, ne pokazuje statistički značajne razlike između grupe ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca i grupe ispitanika kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca. Naime, prema dostupnoj literaturi djeca rastavljenih roditelja imaju veći rizik da će razviti nesigurnu privrženost (Crowell i sur., 2009), imaju nižu razinu otpornosti, osjetljivija su na odbacivanje (Schaan i Voegelé, 2016), a veća osjetljivost na odbacivanje i nesigurna privrženost su faktori rizika za razvoj psiholoških zdravstvenih problema i psihičkih poremećaja kao što je depresija. Stoga, iako je bilo za očekivati da će ispitanici kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca imati niže rezultate u ispitivanju životnog zadovoljstva, psihološkog procvata i otpornosti, mnogo je drugih faktora o kojima to ovisi. Jedan od mogućih razloga je relativno povoljna okolina u kojoj su ispitanici živjeli nakon rastave roditelja. Konkretno, na pitanje „Jeste li nakon rastave roditelja imali dovoljno podrške u obitelji u kojoj ste živjeli?“ 74,4% ispitanika odgovorilo je potvrdno, te njih 69,2% je potvrdno odgovorilo na pitanje „Jeste li nakon rastave roditelja imali dovoljno sigurnosti u obitelji u kojoj ste živjeli?“. Uzrok tome mogla bi biti uloga djedova i baka u obitelji koja je od iznimne važnosti naročito djeci razvedenih roditelja. Podržavajuće okruženje važno je za djetetov daljni cjelokupan razvoj. U našoj kulturi još uvijek je naglašena uloga šire obitelji obzirom da u samom odgoju djece važnu ulogu imaju i članovi šire obitelji te bi u budućim istraživanjima to trebalo provjeriti.

Nadalje, ako je razvod roditelja bio sporazuman i ako su roditelji nakon razvoda ostali u prijateljskim odnosima, dijete će lakše prihvatiti razvod. U ovom istraživanju nismo prikupili podatke o tome je li razvod roditelja bio sporazuman. Još jedan od ograničavajućih faktora istraživanja jest broj ispitanika. Broj ispitanika s rastavljenim roditeljima iznosio je 31 te bi u budućim istraživanjima trebalo proširiti uzorak.

3. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio je objasniti što je to razvod, koje su posljedice razvoda i na koji način razvod braka roditelja utječe na djecu. Mnoga su istraživanja provedena na tu temu. Autori navode da djeca razvedenih roditelja pokazuju više emocionalnih, ponašajnih, socijalnih, akademskih i zdravstvenih poteškoća u odnosu na djecu čiji su roditelji u braku (Hetherington, 1999). Cilj ovog rada bio je ispitati povezanost razvoda roditelja i nekih indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi. Obzirom na rezultate prijašnjih istraživanja, bilo je očekivano da će postojati značajna razlika u otpornosti između ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca i ispitanika kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca da će grupa ispitanika iz razvedenih obitelji imati smanjenu psihološku dobrobit za razliku od grupe ispitanika iz nerazvedenih obitelji. Rezultati su pokazali da se grupa ispitanika kojima su se roditelji rastali dok su bili djeca i grupa ispitanika kojima se roditelji nisu rastali dok su bili djeca ne razlikuju statistički značajno niti u jednom pokazatelju psihološke dobrobiti niti otpornosti. Rezultati su u suprotnosti s dostupnom literaturom. Međutim, treba uzeti u obzir i neke druge čimbenike koji ovdje nisu istraženi, a o kojima ovisi stupanj životnog zadovoljstva, psihološkog procvata i otpornosti, kao što je sporazuman razvod ili podržavajuća i poticajna okolina. Osim toga, rezultate treba provjeriti na većem uzorku ispitanika.

LITERATURA

1. Anderson, J. (2014). The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce. *The Linacre Quarterly*, 81(4), 378-387.
2. Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287.
3. Ayoub, C.C., Deutsch, R.M., Maraganora, A. (1999). Emotional distress in children of high-conflict divorces. *Family Court Review*, 37(3), 297-315.
4. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Brajša-Žganec, A. (2014). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo: Naklada Slap.
6. Brajša-Žganec, A., Ivanović D., Barušić J. (2014). Dimenzije psihološke dobrobiti hrvatskih studenata: spolne razlike i povezanost s osobinama ličnosti. *Napredak*, 155, 29-46.
7. Buljan-Flander, G., Zarevski, P. (2010). *Moji se roditelji razvode : priručnik za pomoć djeci i mladima čiji su roditelji razvedeni ili su u postupku razvoda braka*, Zagreb: Marko M. usluge
8. Cicchetti D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: a multilevel perspective. *World Psychiatry*, 9 (3), 145-154.
9. Crowell J. A., Treboux D., Brockmeyer S. (2009). Parental divorce and adult children's attachment representations and marital status. *Attachment and Human Development*, 11(1), 87-101.
10. Čudina-Obradović, M., Obradović J. (2003). Revija za socijalnu politiku: *Potporna roditeljstvu: izazovi i mogućnosti*, 10(1), 45-68.
11. Čudina-Obradović, M., Obradović J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
12. Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
13. Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S., Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicator Research*, 97, 143-156.

14. Doležal, D. (2006). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42 (1), 87–102.
15. Friesen, M. D., Horwood L. J., Fergusson D. M., Woodward L. J. (2016). Exposure to parental separation in childhood and later parenting quality as an adult: evidence from a 30-year longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(1), 30-37.
16. Gazdek, M., Horvat, I. (2001). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Kriminologija i socijalna integracija*, 9 (1-2), 85–94.
17. Hetherington, E. M., Kelly, J. (2002). *For better or for worse: Divorce reconsidered*. New York, NY: W. W. Norton & Co.
18. Hetherington, E. M., Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(1), 129-140.
19. Hetherington, E. M., Stanley-Hagan M., Anderson, E. R. (1989). Marital transitions: A child's perspective. *American Psychologist*, 44(2), 303-312.
20. Kardum, T. (2015). Utjecaj razvoda roditelja na ponašanje djeteta. Završni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
21. Kasen, S., Cohen, P., Brook, J. S. (1996). A multiple-risk interaction model: Effects of temperament and divorce on psychiatric disorders in children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24(2), 121-150.
22. Koštrun, S. (2004). Hedonistički i eudemonistički aspekt psihološke dobrobiti: adaptacija dvofaktorske skale. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
23. Martinčić, P. (2005). Prilagodba djece na razvod roditelja. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
24. Phares, V., Lum, J. J. (1996). Family demographics of clinically referred children: what we know and what we need to know. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24(6), 787-801.
25. Rijavec M., Ljubin Golub T., Jurčec L., Olčar D. (2017). Working part-time during studies: The role of flow in students' well-being and academic achievement. *Croatian Journal of Education*, 19(3), 157-175.
26. Ritchie, J. (2001). Children in changing families: Life after parental separation. *New Zealand Journal of Psychology*, 30(2), 87-88.

27. Rodriguez, N. (2007). *Djeca u vrtlogu razvoda*. Rijeka: Dušević i Kršovnik.
28. Ryan, R.M., Deci, E.L. (2001). To be happy or to be self-fulfilled: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
29. Schaan, V. K., Vögele, C. (2016). Resilience and rejection sensitivity mediate long-term outcomes of parental divorce. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 25(11), 1267-1269.
30. Shaw, D. S., Ingoldsby, E. M. (1999). Children of divorce. U R. T. Ammerman, M. Hersen, i C.G. Last (Eds). *Handbook Of Prescriptive Treatments for Children and Adolescents*, 346-363. Needham Heights, MA: Allyn i Bacon.
31. Sheehan, G., Darlington Y., Noller P., Feeney J. (2004). Children's perceptions of their sibling relationships during parental separation and divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, 41(1/2), 69-94.
32. Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International Journal of Behavioral Medicine*, 15, 194-200.
33. Wallerstein, J. S., Blakeslee, S. (2006). *A što s djecom?: odgoj djece prije, za vrijeme i nakon razvoda*. Zagreb: Planetopija.
34. Weaver, J., Schofield, T. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children's behaviour problems. *Journal of Family Psychology*, 29(1), 39-48.
35. Whitton, S. W., Rhoades G. K., Stanley S. M., Markman H. J. (2008). Effects of parental divorce on marital commitment and confidence. *Journal of Family Psychology*, 22(5), 789-793.
36. Wong, C.-S., Law, K. S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, 13, 243-274.
37. Državni zavod za statistiku na adresi <https://www.dzs.hr> (4.09.2018.)

IZJAVA
o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam ja, Nensi Ščepanović, student Diplomskog sveučilišnog studija „Rani i predškolski odgoj i obrazovanje“ Učiteljskog fakulteta u Zagrebu samostalno provela aktivnost istraživanja literature i napisala diplomski rad na temu Povezanost razvoda roditelja i nekih indikatora psihološkog dobrostanja u odrasloj dobi.

U Zagrebu, 9.10. 2018.